

PATRICIA SNEL

De wees van Westerbeek

ROMAN

1

Aan de rand van Amsterdam kruipt de ochtendzon boven de Utrechtsepoort uit. Een gelige gloed zet de horizon in vuur en vlam en het gebouw werpt een lange schaduw over de gracht. Boven de weilanden buiten de stadspoort hangt lage mist, spindraden schommelen er aan boomtakken, de wieken van de molen draaien er log hun rondjes. Maar achter de poort heerst bedrijvigheid. Reizigers en koetsiers verzorgen hun paarden in het paardenwed, een plek aan de voet van de brug, waar de beesten drinken en gewassen worden. Op de veemarkt onderhandelen kopers en verkopers over de prijs van hun vee, al dan niet beklonken door handjeklap. Een hoefsmid slaat met zijn hamer op het roodgloeiende ijzer. Vonken spatten als vuurvliegjes weg. Het geluid draagt over het water, galmt tussen de gevels, rolt door de straten en komt tegen de stadspoort tot stilstand.

Riekje loopt de brug op en drukt haar buik tegen de reling. Zonlicht kleurt het water groen en bruin. In het water drijven stukken hout en groenteschillen, en het ruikt naar modder en vis. Opgekrulde herfstbladeren drijven in de richting die de windhaan op de toren van de poort aangeeft.

Ze slaat haar afgezakte bruine sjaal opnieuw rond haar schouders. Ze is op doorreis, Amsterdam is een tussenstop. Pa zegt dat het fantastisch gaat worden in de proefkolonie. Zij, haar moeder en haar broertjes en zusjes krijgen een veel beter leven dan in Geertruidenberg. Geen houten krot, maar een eigen huis dat niet lekt. En pa gaat veldwerk doen.

Riekje kan zich maar moeilijk voorstellen hoe het gaat worden in Frederiksoord. Zullen ze daar dan net als in hun vestingstad ook een marktplein hebben met één grote kerk waar iedereen elkaar kent, en is de lucht daar ook zo blauw?

Twee meisjes slenteren giechelend achter haar langs en lopen gearmd over de brug richting de stad. Ze denkt aan het afscheid van haar hartsvriendinnen, Liesje en Sophia, en haar zussen, op de kade in Geertruidenberg. Het verdriet komt weer op en daarmee zijn ook de beelden terug.

De schipper die riep dat ze op de trekschuit moesten stappen, hoe hij ongeduldig wenkte.

Ze stond bij haar vriendinnen. Ook haar twee zussen waren gekomen om afscheid van de familie te nemen en ze uit te zwaaien, op de kade tussen hun plunje. Maria en Cornelia bleven achter omdat ze getrouwd zijn, en bovendien zou dat ook niet passen, straks in hun nieuwe huis. Haar zussen stonden verderop bij moe en troostten haar. Haar oudste broer stond ernaast met haar twee zusjes en broertje. Zelf klampte Riekje zich vast aan haar vriendinnen.

Liesje veegde haar neus af aan haar mouw. Op haar neus-

brug en wangen was een sterrenhemel aan sproetjes zichtbaar. ‘Dit heb ik voor je gemaakt.’ Ze haalde uit haar schort een Sint-Christoffelpoppetje van stof tevoorschijn. RIEKJE was erop geborduurd. ‘Het is gezegend door de pastoor.’

Ze omhelsde Liesje en wilde haar niet meer loslaten.

‘We zullen elkaar vast nooit meer zien,’ zei Sophia. Ze pulkte aan de naad van haar rok.

Riekje wilde er eerst iets tegen inbrengen, maar zweeg. Ze drukte het poppetje tegen haar hart en stopte het toen in de zak van haar rok. Ze was bang dat Sophia gelijk had. Ze zouden elkaar waarschijnlijk nooit meer zien en dat maakte het afscheid nemen vreselijk.

‘Ik zal het goed bewaren, net als al onze herinneringen samen.’

‘We hebben zo veel meegemaakt en gedeeld.’ Sophia sloeg een arm om haar heen en somde het op. Riekje probeerde haar tranen te bedwingen.

‘Wat ik helemaal erg vind,’ zei Riekje, ‘is dat ik niet weet hoe jullie toekomst eruit zal zien. Dat we elkaars mannen en kinderen niet zullen kennen, dat we dat niet zullen delen.’ Ze keek haar vriendinnen door haar tranen heen aan. Het was Liesje die haar laatst vertelde, toen ze zo’n enorme buikpijn had, dat ze voor het eerst haar maandstonde had, en dat ze voorzichtig moest zijn. Ze wist nog goed hoe ze bloosde en haar gezicht afwendde.

Maar het afscheid was onafwendbaar en ze zou voortaan echt alleen moeten lopen. Ze moest haar vriendinnen loslaten. Ze keek nog één keer achterom en zwaaide naar

Liesje met haar lieve sproetjes en Sophia met de kuiltjes in haar wangen en haar korte zwarte piekhaar.

Daarna liep ze naar haar zussen. Het laatste samenzijn met Cornelia en Maria ging gepaard met innige omhelzingen, smeekbedes en laatste beloften.

Maria's gezicht was nat van het huilen. 'Zorg je goed voor Martje? Jij bent nu de oudste meid in huis.' Ze schokte helemaal, want ze moest haar zoontje aan pa en moe meegeven. Haar man kon sinds een liesbreuk niet meer zo hard werken. En ze hadden ook nog een dochtertje dat moest eten. Ze redden het anders niet.

Martje klampte zich vast aan Maria's been, wilde zijn moeder bij zich houden. Zelf probeerde Riekje haar neefje van drie te troosten, maar het lukte niet goed, want haar hart was te zwaar, haar borst te vol van verdriet, al probeerde ze dat niet te veel te laten merken.

De jaagknecht stond klaar op het pad met zijn knol. De schipper riep opnieuw. Ineens zag ze in de verte oom Luuk met de handkar stilstaan, pa's broer. Hij volgde het afscheid van een afstandje. Zijn hand ging aarzelend omhoog. Ze vond pa's broer altijd heel aardig. Aandachtig keek ze van pa naar moe naar oom Luuk en terug. Wat ongemakkelijk. Niemand zwaaide terug. Toen pakte hij de handkar weer op en liep weg.

'Waarom komt hij niet naar ons toe?'

'Dat moet je mama nog maar eens vragen,' zei Maria.

'Waarom vertel jij het me niet? Hebben ze ruzie gehad?'

'Beloof je me dat we elkaar terugzien?' vroeg Cornelia,

haar andere zus, snel. Ze drukte Riekje tegen zich aan, al zat haar dikke buik een beetje in de weg.

Ze knikte. ‘We schrijven, goed?’

‘Papier en verzending zijn duur,’ zei Maria. ‘Laten we afspreken dat we elkaar met kerst laten weten hoe het gaat. De pastoor kan ons er vast bij helpen.’

Voorlopig zou ze haar nieuwe neefje of nichtje niet in haar armen houden. Ze voelde zich een beetje schuldig dat ze wegging. De stilte die viel voelde beladen.

Ze moesten nu echt gaan.

Moe hilde en zelfs papa wist geen woord uit te brengen. Riekje tilde haar nichtje nog een keer op, knuffelde en kustte haar en liet haar het gelukspoppetje zien. Met haar rafelige mouw veegde ze haar traantjes weg. Terwijl pa met haar oudste broer en de drie jongsten aan boord stapte, kostte het haar moeder duidelijk moeite om weg te gaan. Moe’s ogen stonden verdrietig.

Riekje stak haar arm in die van haar moeder. ‘Zag u oom Luuk? Waarom kwam hij niet naar ons toe?’

‘Hij moest gewoon aan het werk.’ Moe keek haar niet aan.

Nadat ze aan boord waren gegaan gleden ze langzaam van de achterblijvers weg. Al die bekende gezichten die ze nooit meer zou zien. Riekje prentte die van haar zussen en vriendinnen goed in haar hoofd. Ook de kerk achter hen, de huizen met trapgevels en de stadswal van Geertruidenberg.

Ze zwaaide. Keek om. Zwaaide weer. Totdat iedereen uit het zicht was verdwenen.

De Amsterdamse meisjes rennen ergens voor weg en joe-len. Riekje veegt langs haar betraande ogen, omklemmt de leuning van de brug en recht haar rug. Een paard hinnikt. Het beest durft het water niet in om te drinken en steigert als de koetsier hem een tik met de zweep geeft; zijn hoeven zakken in de modder van het wed weg, het schuim staat rond zijn mond. Vanuit een koets kijken twee heren met zwarte hoeden lachend toe.

Straks verlaten ze de drukke stad met haar brede grachten en dan zijn ze ook weg van die snauwende Amsterdammers, met dat klagerige toontje.

Het was een moeizame reis. Ze heeft er blaren van op haar voeten. Haar broertje Pieter had onderweg zelfs zijn versleten schoenen uitgetrokken en was op zijn blote voeten verder gelopen. Hij is ook al tien, dus niet zo klein dat hij getild kon worden.

Het weer zat ook niet mee. Het regende de hele tijd en ze moesten telkens schuilen. De eerste avond sliepen ze met z'n achten in een hooiberg. De nacht erop klopte hun gezin aan bij een herberg, maar daar mochten ze niet naar binnen, tenzij ze betaalden. En de zeven gulden die pa van het armenbestuur had gekregen hadden ze nodig voor de reis naar Amsterdam. Ze mochten gelukkig wel onder het afdak schuilen.

Als ze terugdenkt aan de tocht, aan de kou en regen, rilt ze weer even. Haar kleding was helemaal doorweekt en loodzwaar toen ze hier aankwamen, aangezien ze net als de anderen extra lagen kleren aan had gedaan om zo min

mogelijk spullen te hoeven dragen. Van haar rok liet de laatste lap, die er met grove steken op was genaaid, ook nog los. Dat vale bruine ding was van haar twee zussen geweest en al tig keer versted.

Ze waren twee dagen onderweg geweest, ook omdat ze vaak heel lang moesten wachten bij het overstappen op de trekschuiten. En moe was de hele tijd kortaf, waarschijnlijk omdat ze Maria en Cornelia miste en zich realiseerde dat ze haar kleinkinderen niet zou zien opgroeien.

Toen ze eindelijk in Amsterdam aankwamen werden zij en haar familie hier aan de rand van de stad opgevangen in de kazerne naast de stadspoort. Soldaten hebben hun te eten gegeven. Dat was ook wel nodig, want alle proviand die door het armenbestuur van Geertruidenberg was meegegeven was na een dag al op.

Riekje had van de soldaten een extra appel gekregen, want ze was de dag ervoor zeventien geworden. Iedereen in de kazerne had voor haar gezongen. Haar gezicht werd heel warm van al die aandacht.

Er was ook een man in een lange zwarte wollen jas, een vest met koperen knopen en een hoge hoed. 'Een politie-commissaris,' fluisterde haar broer. Deze man ving alle via Amsterdam reizende gezinnen op. Sommigen verstaat Riekje nauwelijks, ze spreken allemaal zo anders.

De commissaris noemt hen kolonisten. Ze weet niet wat dat precies betekent, maar het woord voelt zwaar. Bij binnenkomst schreef hij namen op een lijst. En de mannen vroeg hij naar hun werk. Wagenmaker, suikerbakkers-

knecht, linnenwever. Haar vader vertelde de man dat hij landarbeider was. Dat maakte haar gek genoeg verdrietig, want hij deed zo zijn best maar hij kon zijn gezin er niet mee onderhouden. Bovendien was het seizoenswerk voorbij en de winter was in aantocht.

Een van de jongens uit de kazerne is op de brug komen staan, een eindje bij haar vandaan. Hij buigt zich voorover en spuugt in het water. Hij zit ook al drie dagen in de kazerne met zijn familie, ze gelooft dat hij Willem heet. Een zwerfhond loopt kwispelend op hem af. De jongen drukt zijn rug tegen de reling. 'Ga weg!' roept hij. Met de pet in zijn hand maakt hij een wegjaagbeweging. De hond luistert niet en blijft kwispelend voor hem staan. De jongen roept nog een keer dat hij weg moet gaan en haalt dan ineens met een harde trap uit. De hond jankt en schiet weg, de brug af, richting de weilanden en de molens. Wat een gemenerik!

Riekje kijkt omhoog naar de toren boven de Utrechtsepoort. Nog een half uur en dan vertrekken ze. Plots moet ze denken aan die lieve mevrouw Greet, in haar huisje vlak naast de kerk. Ze is helemaal vergeten afscheid van haar te nemen, terwijl ze zo vaak bij haar op bezoek is geweest. In de herfst en de winter moest ze mevrouw Greet er altijd aan herinneren de petroleumlamp aan te doen. Ze is halfblind en maakte altijd lekkere borstplaat voor haar en haar broertjes en zusjes. Mevrouw Greet weet niet eens dat ze nu niet meer komt. Straks denkt ze nog slecht over haar.

Traag beweegt de stoet met acht families door de Amsterdamse straten, vergezeld door het geratel van de houten wielen van de steekkarren over de keien. Iedereen heeft een half roggebrood, een half pond kaas en een kruik bier meegekregen, maar dat is voor de hele reis.

Een jongetje huilt aanhoudend. Zijn moeder kan hem niet troosten. Mensen op straat gaan voor hen opzij. Overal worden ze nagestaard. Soms worden er nare opmerkingen gemaakt.

‘Adderengebroad!’

‘Vuile smeerknissen!’

‘Gajes!’

Papa komt naast Riekje lopen en legt zijn hand op haar schouder. ‘Mijn Dijntje.’ Hij knijpt er geruststellend in en drukt een kus op haar kruin. ‘Mijn Dijntje,’ zegt hij nogmaals, omdat hij niet weet wat hij nog meer moet zeggen.

Een jongetje vraagt de begeleider of het nog ver is. Het antwoord op die vraag geeft de man luid aan hen allemaal: ‘Nog even volhouden. We zijn bijna bij het IJ, bij de Texelsche Kade liggen de schepen.’

In de kazerne had een soldaat op een kaartje laten zien hoe ze naar het IJ zouden lopen. Hij had het haar vader aangewezen: vanaf de kazerne de Utrechtsestraat door, het Rokin, de Dam... Straatnamen die Riekje vreemd in de oren klonken.

Ze loopt met Aadje, haar jongste zusje van zeven, aan de hand. Even zijn ze afgeleid door de meneer met zijn vreemde donkere huid die voor een van de steekkarren

loopt. Zo'n donkerbruine huidskleur hebben ze nog nooit gezien. Haar zusje is een beetje bang voor de man, want ze knijpt heel hard in haar hand. Zelf vindt ze het wel bijzonder.

Moe loopt voor haar. Ze praat met een vrouw met een baby in een draagdoek voor haar borst. Moe vertelt dat ze goed kan spinnen en dat haar drie dochters haar straks mooi kunnen helpen wat extra centjes te verdienen.

'Kunnen we eindelijk eens fatsoenlijk rondkomen.' Haar stem klinkt anders, net als gisteren, toen ze met de moeder van die vreselijk gemene jongen sprak. Toen ging ze ook deftiger praten.

'Die komen uit Nijmegen,' zei moe toen ze terugkwam. 'Ze zijn ook katholiek.'

Meeuwen cirkelen boven de Haringpikkerstoren. Voor hen liggen tientallen aangemeerde schepen in het water aan de kade, en de geur van zout en teer hangt in de lucht. Zeilen klapperen. Bedelaars met hun afgeteerde gezichten vragen om een aalmoes. Net, op een marktplein, zag ze ook vrouwen en kinderen bedelend rondhangen bij kraampjes, wachten totdat er iets op de grond viel. Riekje kent dat leven als geen ander, dat gestruin, en dan maar hopen op een karweitje om weer een dag te kunnen eten. Dan staan ze stil bij het beurtschip waarmee ze de Zuiderzee zullen oversteken.

De zee heeft Riekje nog nooit gezien. Golfjes van zenuwen knijpen in haar buik. Terwijl ze naar de dreigende,

oneindige watervlakte staart, vraagt ze zich af of dit schip sterk genoeg is om een storm te weerstaan. Op zee kan het flink tekeergaan, heeft pa verteld. Stel dat het gaat stormen, straks zinken ze of slaan ze overboord. Achter het schip is alleen maar zwart rimpelend water, zo ver als ze kan kijken. Als ze daarin valt is ze dood, want ze kan niet zwemmen. Zij allemaal niet. Het maakt haar bang.

De begeleider stuurt de mannen van de steekkarren naar de loopplank. Alle gezinnen moeten ruimte voor hen maken, zodat kisten, zakken en bundels aan boord gesjouwd kunnen worden. Een scheepsknecht bindt een paard dat meevaart aan de mast vast.

De wind steekt op. Haar moeder komt naast haar staan en kijkt in het gedrang voor de loopplank of iedereen er is: pa, haar één jaar oudere broer Laurens met hun neefje Martje op zijn nek, zichzelf, haar jongere zus Lena, Pieter en Aadje.

Haar moeder stoot haar aan. ‘Je weet wat ik gezegd heb, hè. Je moet tegen papa zeggen dat als we straks aan de andere kant van het water zijn, hij je geen Dijntje meer moet noemen, maar Riekje. Dijntje is zo kinderachtig. Je bent nu een vrouw.’

‘Maar ik heb liever dat papa me Dijntje blijft noemen.’ Het klinkt niet overtuigend. Dijntje komt van Poppendijntje. Wordt ze dan straks iemand anders? Nee toch? Ze huivert bij de gedachte aan alles wat ze niet weet.

‘Niks daarvan. Dat kan pa wel willen, maar ik ben je moeder.’ Moe boort haar donkere ogen in die van haar.

Met haar ene hand houdt ze haar vale witte mutsje vast, maar een streng grijs haar is ontsnapt en valt langs haar rimpelige wangen. Riekjes ogen zoeken die van pa, voor steun, maar hij is afgeleid door iets wat aan boord gebeurt.

‘Ik blijf... Ik wil...’ Ze knijpt hard in haar gelukspoppetje. Onrust broeit in haar. Het liefst zou ze bezig zijn met een klusje, maar ze kan niks anders doen dan wachten op het onbekende.

Ze zwijgt.